

**ERKIN VOHIDOV DRAMATURG VA MIXAIL BULGAKOV IJODIDAGI
MAVZULAR O`XSHASHLIGI**

(“Ikkinchi tumor” tragikomedyasi hamda “Ityurak” qissasi asosida)

**Similarities between the themes of the playwrights Erkin Vahidov and Mikhail
Bulgakov**

(Based on the tragicomedy "Ikkinchi Tumor" and the story "Ityurak")

Сходство тем в творчестве Эркина Вохидова и Михаила Булгакова
(На примере трагикомедии "Второй талисман" и повести "Собачье сердце")

Karimova Nilufar

O'zbekiston san'at va madaniyat instituti talabasi

Annotasiya: Maqolada O'zbekiston xalq shoiri, mutafakkiri, dramaturgi Erkin Vohidovning “Ikkinchi tumor” tragikomedyasi va rus adabiyoti namoyondasi Mixail Bulgakovning “It yurak” qissasidagi mavzular o`xshashligi. “Ikkinchi tumor” tragikomedyadagi ilmning qadri va ilmsizlik fojiasi badiiy, falsafiy, mafkuraviy jihatlari asoslanadi.

Kalit so`zlar: Shoir, dramaturg, peyesa, badiiylik, falsafa, mafkura, milliylik.

Annotation: The article is similarities of the tragic comedy "Ikkinchi Tumor" by the great poet of Uzbekistan, thinker, playwright Erkin Vahidov and the story "Dog Heart" by Mikhail Bulgakov, a representative of Russian literature. The value of science in the tragicomedy "Ikkinchi Tumor" and the tragedy of ignorance are based on artistic, philosophical and ideological aspects.

Аннотация: В статье рассматривается сходство тем трагикомедии "Второй талисман" драматурга, мыслителя, народного поэта Узбекистана Эркина Вахидова и повести "Собачье сердце" представителя русской литературы Михаила Булгакова. В статье обосновываются художественные,

философские, умственные особенности ценности знания и трагичности невежества в трагикомедии "Второй талисман"

Xalqimizning sevimli shoiri, serqirra ijodkori, jamoat arbobi, O'zbekiston xalq shoiri E. Vohidov, nafaqat, shoir balki el suygan dramaturg hamdir. Uning pyesalari butun ijodiyotini qamrab olgan milliylik, falsafiylik, tarixiylik, kulguli ixtezo kabi g'oyalar tamoyili kitobxonni beixtiyor poetik mushohadaga chorlaydi. Hayot haqiqatini murakkabligi va to'lig'icha ziddiyatlari bilan boricha nomoyon etish, murakkab ijtimoiy masalalarni dadil ko'tarib chiqish, ma'naviy va estetik ruh erkinligini badiiy tasvirlash shoir ijodiyotining asosiy xususiyatlaridan biridir. Shuningdek, uning badiiy tarjima, adabiyotshunoslik, tilshunoslik, hajviyot qatorida, dramaturgiya yo'nalishida yozgan asarlari ham tahsinga loyiq. Yillar davomida inson dardini kuylagan, odamlar orasidagi turfa illatlarni, jamiyatning yetarlicha yutuq va kamchiliklarini o'rgangan ijodkor, umumbashariy mavzularnigina qalamga oladi. Shunday mavzulardan biri bu –insonni to'g'ri tarbiyalash masalasidir.

Dunyodagi eng og'ir va og'riqli vazifalardan biri bo'lgan – inson va uning o'zligini shakllantirish masalasi har doim Erkin Vohidov ijodining bosh mavzusi bo'lgan. Ijodkor nainki, she'rlari balki, oddiy xalq orasiga kirib borishi ancha oson bo'lgan dramalari orqali ham ushbu mavzuga qayta-qayta murojaat qilgan. Xususan, Erkin Vohidov ijodiyoti yorqin nomoyon bo'lgan “Oltin devor” komediyasidan so'ng 1970-yilda yozilgan “Ikkinchi tumor” tragikomedyasir. Muallif “Ikkinchi tumor” asarida asosan ijtimoiy –falsafiy muammolarning, inson va tafakkurning milliy omillarini qay darajada ekanligini ko'tarib chiqadi.

Erkin Vohidov ijodida shaxs va jamiyat psixologiyasini yaqqol aks ettirish yetakchilik qiladi. Xususan, inson umrining qadr-qiymati, falsafasi bilan bog'liq badiiy fikr evolutsiyasini –“Ikkinchi tumor” pyesasi misolida ko'rishimiz mumkin.

Bu asarda yozuvchi ijtimoiy hayot fojeasini hajviy usulda tasvirlab beradi. Masalan, psixolog Mahmudiy jahonshumul ilmiy tadqiqot qilish maqsadida tanlagan mavzunisini amaliyotda sinovdan o'tkazmoqni reja qiladi va uning hayotini o'zgartirishni tanlaydi. Xuddi shunday ijtimoiy holat Mixayil Bulgakovning ham “It yurak” qissasida qalamga olingan. Ushbu qissada ham ilmiy mashhurlikka erishishni

istagan professor Flip Flipovich it va inson azolarini almashtirish orqali meditsina tarixidagi qaltis tajribalardan biriga qoʻl uradi. Mahmudiy esa 22 yoshli oʻqishni ,yozishni bilmaydigan , ilm tafakkurdan xabari yoʻq ,sodda, savodsiz Matmusani bir yil davomida oʻqitib, kombinat direktori darajasiga koʻtarmoqchi boʻladi. Vaholanki, ilmni misqollab , yillar davomida mashaqqat chekib olgandagina u oʻzining haqiqiy samarasini beradi.

Matmusa qisqa fursatda erishgan mansab soxta va yuzaki koʻrinish edi. Mahmudiy oʻz xatosini, yaʼni insonga tafakkur qilish neʼmati faqat Alloh tomonidan berilishini, harqanday yutuq,mavaffaqiyat ilm va mehnat evazigaligini oʻz natijasini, hamda samarasini berishini Matmusa timsolida koʻradi. Shuningdek, yozuvchi asarda olimning ikkinchi xatosi 18 yoshli singlisining zavol taqdiri ostida oʻzbek milliy qadriyatlari hayotimizga qanchalik kerakligini yoritib beradi. Muallif Mahmudiyning ilmga berilib , yevropalashib ketgan hayoti misolida beradi. Pyesada yozuvchining bosh maqsadi personajlar oʻrtasidagi bahslarda ochib boriladi. Xususan, bir oʻrinda Matmusa: “Siz dahriysiz-ku, meni ham oʻzingizdek dahriy qildingiz. Avvallari Xudodan qoʻrqar edim, endi hech narsadan qoʻrqmayman”,¹. Degan daxshatli fikrlarni aytadi. Bu fikr orqali Mahmudiyning oʻzbek boʻlsa-da ateistik tarzda fikrlashi oydinlashadi. Matmusaning fikrlari Mahmudiyga yashash tarzi xato ekanligini anglashga yordam beradi.Yana bir oʻrinda, Matmusa oʻzining akademik Pavlov tajriba uchun tanlagan it emasligini va inson ekanligini ham taʼkidlaydi. Mixayil Bulgakovning asarida esa, nainki inson, balki it ustida tajriba oʻtkazish ham ilohiy qonuniyatlarga zidligini yana bir karra isbotlaydi. Bulgakovning “It yurak” qissasida shunday parcha keltiriladi : “Insonga va hayvonga ishontirish yoʻli bilan taʼsir oʻtkazish mumkin”.² Bu fikrning amaliy ifodasini E Vohidovning “Ikkinchi tumor” tragikomediyasida ham koʻrishimiz mumkin. Pyesada Matmusa oʻzini kombinat direktori boʻlishiga shunchalik ishonar ediki, vaqt oʻtib, oʻzining darajasini unitib,asta-sekin oʻzini kombinat direktori rahbaridek tuta boshladi va xohish–istaklari yanada kattalashdi. “It yurak” qissasidagi itdan insonga aylangan Sharikov ham oʻtmish hayotini butunlay unutib, oʻzini zamonaviy chin insonday tutib,haq-huquqini talab qila boshlaydi. Masalan, uni yaratgan professor Flip Flipovichdan

o`ziga nisbatan hurmat, e`tibor, fuqorolik hujjati va uy joyga egaligi haqidagi asoslovchi dalil huquqini ham talab qiladi. Aynan “Ikkinchi tumor” pyesasida ham Matmusaning o`zini tajribaga topshirishdan avval, Mahmudiydan hujjat sifatida tilxat yozib berishini talab qiladi. Ikkala asar qahramoni ham qandaydir hujjatga ega bo`lsam, insoniylik qadr-qiyamatim osha boradi degan fikrda edi. Xususan “It yurak” asaridagi Sharikov “Hujjat –bu dunyodagi eng muhim narsa” ³ deb hisoblagan. Vaholanki, ikki qahramon ham o`z o`tmishida o`z-o`zligiga ega edi. Ular tajriba asosida o`zgartirilganiga qaramay hayotida haqiqiy, baxtga erisha olmadilar. Buni “Ikkinchi tumor” pyesasi qahramoni Matmusaning quyidagi fikrlari ham tasdiqlaydi “Men go`l, savodsiz bo`lsam ham odam edim . O`z ungan joyim, o`z hayotim, o`z maqsadim bor edi.” ⁴ Ha darhaqiqat, xulosa o`rnida shuni aytish joizki, psixolog Mahmudiyning do`sti ham “Inson miyasining xaritasini tuzish mumkindir-u, ammo yurakning xaritasini chizib bo`lmas” ⁵, deb ta`kidlaydi. Shunda o`zining xatoliklarini tan olgan Mahmudiy “O`z yuragiga quloq solgan odamgina, boshqalarnig yuragini eshitish mumkin. Men ko`kragimda nima borligini esdan chiqarib qo`yibman”,⁶ deya hammadan o`z uzrini so`raydi. Asarda esa tajribaning inqirozi, olimning tavbatazarrusi o`sha vaqt dardi, muammosi inson umrining mohiyatini anglash bilan yakun topadi.

Erkin Vohidov qalamiga mansub “Ikkinchi tumor” tragikomedyasi 1995-yili Xorazm viloyat musiqali drama teatrida sahna yuzini ko`rdi. Asarni, O`zbekistonda xizmat ko`rsatgan san`at arbobi, rejissyor Mahkam Muhamedov sahnalashtirdi. Ushbu spektaklda na hayotiy, na rahbarlik tajribasiga ega bo`lmagan sohadan mutlaqo yiroq va bexabar kimsani boshliq qilib qo`yish orqali sinov va tajribalar o`tkazish naqadar beo`xshov, taragik fojealar oqibatlariga olib kelish haqida hikoya qilinadi. Rejissyor rassom, O`zbekistonda xizmat ko`rsatgan san`at arbobi O.Olaberganov bilan birgalikda yangi badiiy-sahnaviy ifoda vositalarini izlab topishga intildi. Bu holat ba`zi o`rinlarda voqealar shartli, xayoliy va ramziy ishoralar orqali talqin qilinishida nomoyon bo`ladi. Shuningdek, o`rni bilan Erkin Vohidov she`rlaridan namunalar kiritilgani, yengil hazil, yumor va ba`zan satirik lavhalarining “sachrab” turishi spektaklning emotsional-estetik ta`sirchanligini oshirgan. ⁷

Xulosa qilib aytganda, ushbu tarixiy-adabiy hodisa yuz berganligiga ellik yildan oshsa ham o'tgan davr davomida insoniyat zamon va taraqqiyot pillapoyalaridan ilgarilashda jadal rivojlanayotgan bo'lsa-da, adib qalamiga mansub tragikomediya o'zining badiiy, tarbiyaviy, estetik ahamiyatini yo'qotmagan. Shunday ekan, ushbu pyesaning ilmiy tahlilini keng jamoatchilik orasida yoyilishi adabiyotshunoslar, drammaturglar, rejissiyorlar hamda ushbu soha safidagi barcha insonlar oldida turgan vazifalardan biri hisoblanadi.

Tahlilchi sifatida “Ikkinchi tumor” tragikomediyasi yana boshqa musiqali drama teatrlarda ham sahnalashtirilsa, xalqqa, ayniqsa, yoshlarga bir ibrat namunasi bo'lishiga ishonaman. Sababi, bugungi o'sib kelayotgan yoshlarning barchasi o'z kelajagining porloq bo'lishini, rahbarlik lavozimlarida ishlashni istaydi. Ular pyesada ilgari surilgan g'oyani, insonning ilmsizligini hech qanday sabab bilan xaspo'shlab bo'lmasligini, martaba va rahbarlikning katta ma'suliyati borligini, anglab yetsa, tanlagan sohasi talablarini ihlos bilan o'rgana boshlardi, deb umid qilamiz. Bu esa inson va uning hayotida ilmning o'rni qanchalik muhimligi abadiy, o'zgarmas mavzu ekanligini bildiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Vohidov.E She'r dunyosi Toshkent “Sharq” nashriyot matbaa 2001
2. Bulgakov .M. It yurak Toshkent Yangi asr avlodi 2020
3. Bulgakov .M. It yurak Toshkent Yangi asr avlodi 2020
4. Vohidov.E. She'r dunyosi Toshkent “Sharq” nashriyot matbaa 2001
5. Vohidov.E. She'r dunyosi Toshkent “Sharq” nashriyot matbaa 2001
6. Vohidov.E. She'r dunyosi Toshkent “Sharq” nashriyot matbaa 2001
7. <https://saviya.uz.>adabiyotshunoslik.Omonilla> Rizayev san'atshunoslik

fanlar nomzodi.